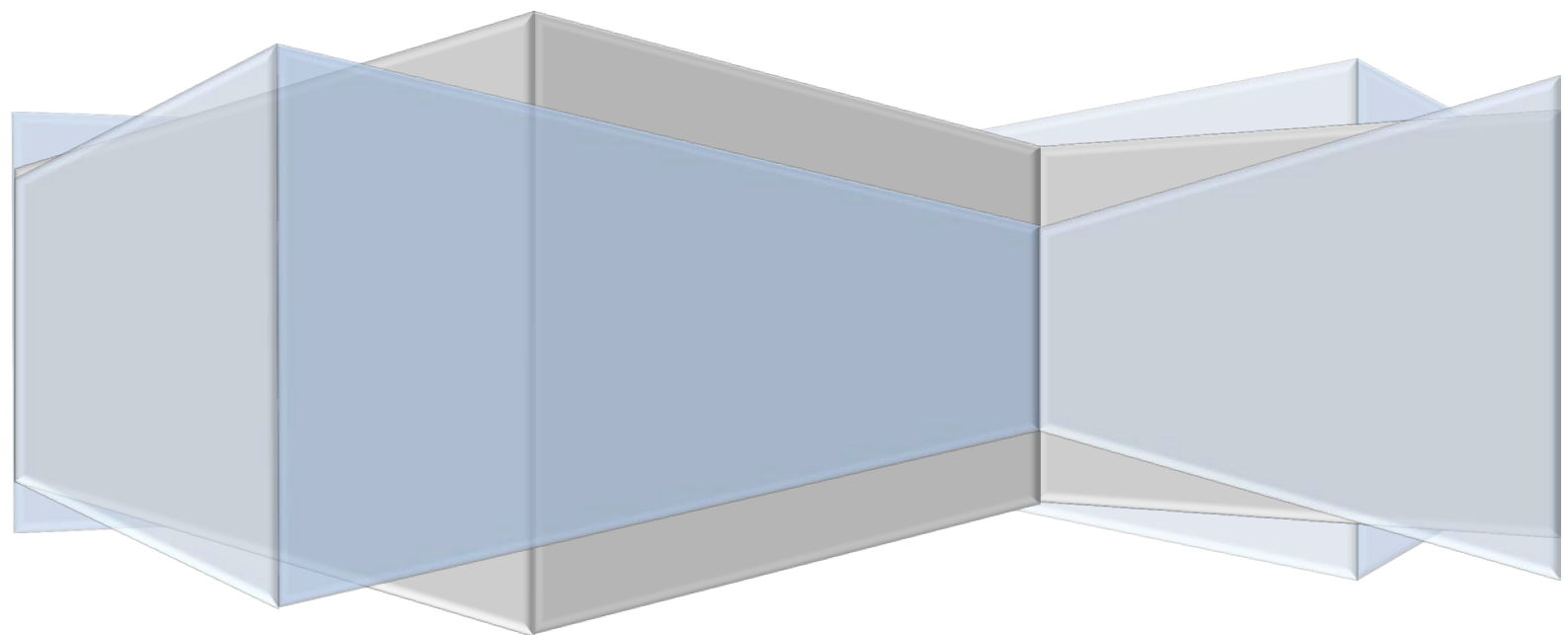

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА
МАМЛЕКЕТТИК СОЦИАЛДЫК
ТАПШЫРЫК МЕХАНИЗМИН
КОЛДОНУУНУН ЭКОНОМИКАЛЫК
ТААСИРИ**

*Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Социалдык
маселелер, илим, маданият жана саламаттык сактоо боюнча
комитетинин буюртмасы боюнча*

И. Б. Мукамбаева, Н. Н. Добрецова

2016

И. Б. Мукамбаева, Н. Н. Добрецова

Кыргыз Республикасында мамлекеттик социалдык тапшырык механизмин колдонуунун экономикалык таасири

Аналитикалык докладга резюме

Докладдын жалпы тыянагы

Мамлекеттик социалдык тапшырык (МСТ) механизми – бул социалдык өнүгүү системасынын жана социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногунун Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик башкаруунун жалпы реформалары менен шартталган зарыл элементи. МСТ механизми кызмат көрсөтүүлөрдү алуучуларга, мамлекетке жана кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүлөргө 10 негизги фактордун эсебинен олуттуу экономикалык таасирин тийгизет. Алар МСТнын жардамы менен коромжуларды азайтууга, кызмат көрсөтүүлөрдүн майнаптуулугун жана аларга болгон канааттануунун деңгээлин жогорулатууга, кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмегин жана географиясын кеңейтүүгө, эсепке алынбай калган муктаждарды аныктап чыгууга жана аларга комплекстүү социалдык кызматтарды көрсөтүүгө, күнүмдүк жана келечектеги чыгашаларды үнөмдөөгө, кызмат көрсөтүүнү алуучуларга жана алардын үй-бүлөлөрүнө дагы да жагымдуу шарттарды түзүүгө жардам берет. Ушуну менен бирге МСТны жайылтуудан эң көп пайданы кызмат көрсөтүүнү керектөөчүлөр – эң аярлуу жарандар жана мамлекет алат.

МСТнын өнүгүүсү үчүн өбөлгөлөр: мамлекеттик саясат жана эл аралык милдеттенмелер

Кыргыз Республикасы социалдык коргоо чөйрөсүндөгү эл аралык макулдашууларды тааныйт жана мамлекеттик органдар менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары гана эмес, ошону менен катар бизнес, бейөкмөт коммерциялык эмес уюмдар жана мамлекеттин координациялоочу ролунда өнүгүү боюнча эл аралык өнөктөштөр да социалдык коргоонун субъектиси болуп эсептелинет деп билет¹. Кыргыз Республикасынын калкын социалдык жактан коргоону өнүктүрүү чөйрөсүндөгү стратегиялык документтер көп тараптуу катышууга жана секторлор аралык өз ара кызматташтыкка негизделген². Анын алкагында бизнестин жана коомдук сектордун атынан кызмат көрсөтүүлөрдүн мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөрү (КМЭЖ) мыйзамдарды өркүндөтүү процессине гана катышпастан, ошону менен бирге социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү кошкондо социалдык саясатты аткарууга да түздөн түз аралашат. Кыргыз Республикасы кошулган эл аралык макулдашуулар төмөнкүлөрдү караштырат: социалдык колдоо жакырчылыкты жеңүү, ачкачылык менен күрөшүү жана калктын социалдык жактан аярлуу катмарларынын кадимки керектөөлөрүн канааттандыруу гана эмес. Бул көбүрөөк баштапкы социалдык кызмат көрсөтүүлөргө тең жеткиликтүүлүктү камсыздоо, өз убагында психосоциалдык жардам көрсөтүү, реабилитациялык кызмат көрсөтүүлөр ж.б. Балдар укуктары тууралуу Конвенция, Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар тууралуу эл аралык пакт үй-бүлөлүк чөйрөгө болгон укуктарды сактоо жана интернаттык мекемелерге альтернатива болчу социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү

¹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 27-февралындагы №85 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын калкын социалдык коргоону өнүктүрүүнүн 2015-2017-жылдарга карата программасы.

² ТӨУС, 2013-2017-ж.ж. 53-бет.

өнүктүрүү зарылчылыгын белгилешет. Булар бир сөз менен стационардык эмес же жарым стационардык социалдык кызмат көрсөтүүлөр деп аталат. Заман талабына жараша социалдык өнүгүү бул аярлуу катмарды балдар үйлөрү, карылар үйлөрү, майыптар үйлөрү өңдүү жабык типтеги мекемелерде кармоого эмес, алардын үй-бүлөлөрдө жашоосу же өз алдынча оокат кылуусу үчүн шарттарды түзүүгө багытталган. Бул болсо учурдагы чыгымдарды алганда да, өнүгүү келечегин эсепке алганда да мамлекетке жана коомго көбүрөөк пайда алып келмек. Акыркы учурларда Кыргыз Республикасында ишке ашырылып жаткан мамлекеттик жана муниципалдык социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн концепциясы мамлекетке кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруу милдетин мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөргө өткөрүү мүмкүнчүлүгүн берүүдө. Бул кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүү жана улам өрчүп бараткан атаандаштыктын эсебинен алардын сапатын жогорулатуу үчүн кошумча мүмкүнчүлүктөрдү берип жатат. Бул үчүн мыкты механизмдердин бири – өзүнүн социалдык жана экономикалык эффективдүүлүгүн көп жолу далилдей алган мамлекеттик социалдык тапшырык. ***Ошентип МСТны кеңейтүү зарылчылыгы Кыргызстандын эл аралык милдеттенмелеринен, секторлор аралык кызматташтыкты карманганынан, мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн концепциясын сактаганынан улам пайда болду.***

Социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногуна сереп

Стационардык эмес социалдык кызмат көрсөтүүлөргө керектөө (суроо-талап). Социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү алуучулардын негизги тобу: турмуштук оор кырдаалда турган (ТОК) балдар жана үй-бүлөлөр; майыптуулугу бар адамдар; кары адамдар. Турмуштук оор кырдаалда турган 300 миң бала социалдык кызмат көрсөтүүлөргө жана коргоого муктаж. Бирок мындай керектөөлөрдүн кайсы бөлүгү канааттандырылып жатканы тууралуу так маалыматтар жок. Майыптуулугу бар дээрлик 30 миң бала социалдык кызмат көрсөтүүлөргө (реабилитация, социалдашуу, атайын окутуу ж.б.) муктаж. Бирок бул топко киргендердин социалдык кызмат көрсөтүүлөргө керектөөсү 10% гана канааттандырылат. Майыптуулугу бар улуу муундагы 10 миң адам жана 50 миң кары-картаң адамдар арасында социалдык кызмат көрсөтүүлөргө болгон керектөө 5% гана канааттандырылат. Туруктуу жашаган жери жок адамдардын (селсаяктардын), үй-бүлөдөгү зордук-зомбулуктун курмандыктарынын ж.б. категориялардын социалдык кызмат көрсөтүүлөргө болгон керектөөлөрү тууралуу ишенимдүү маалыматтар жокко эсе. Үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарына карата гана кыйыр божомолдорду жасаса болот. Алардын саны 2014-жылы 8 миң кишиден ашкан. ***Ошентип Кыргыз Республикасында 100 миңден 400 миңге чейин адам социалдык кызмат көрсөтүүлөргө муктаж. Анткен менен бул керектөөлөр эң минималдуу даражада гана канааттандырылган.***

Жарандардын социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өз алдынча төлөй алуу жөндөмдүүлүгү жана мамлекеттин социалдык өнүгүүгө кеткен чыгымдары. Кыргыз Республикасындагы аярлуу жарандар социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өз алдынча төлөөгө жөндөмсүз. Ошондуктан алар мамлекеттин даректүү колдоосуна жана стационардык эмес социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн спектринин кеңейтилишине муктаж. Жакырчылыктын деңгээли 30 пайыздын тегерегинде жана бул сан өсүүдө. Ошондуктан мамлекеттик бюджеттин социалдык коргоого жумшаган чыгымдары 2011-жылдан 2016-жылга чейинки мезгил аралыгында дээрлик эки эсе көбөйдү. Бирок бул чыгашалардын салыштырма салмагы ИДПда өскөнүнө карабастан, 2012-жылдан тарта жалпы чыгашалардагы алардын салыштырма салмагы туруктуу түрдө азая баштаган. Ушуну менен бирге Кыргыз Республикасында учурдагы социалдык коргоо системасы өзүнө негизинен социалдык төлөмдөрдү жана акчалай компенсацияны камтыйт. Ал эми СССРден мураска калган интернаттар системасы ушул күнгө чейин социалдык кызмат көрсөтүүнүн үстөмдүүлүк кылган формасы бойдон кала берүүдө. Айталы, 2010-жылга салыштырмалуу 2014-жылы интернаттардагы орундардын саны 12,8% өскөн (кары-

картаңдар жана майыптуулугу бар адамдар үчүн 11,1 пайызга, майыптуулугу бар балдар үчүн 20,5% өскөн). 2014-жылы кары-картаңдар жана майыптуулугу бар адамдар интернаттарда 83,6% түзсө, майыптуулугу бар балдар 75,9% түзгөн. Бул факт мамлекет социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү деинституционалдаштыруу боюнча өз милдеттенмелерин аткарып, мындай кызмат көрсөтүүлөрдүн альтернативалуу стационардык формаларын өнүктүрүүдө дегенди билдирбейт. Атүгүл стационардык мекемелерде бош орундар калып жатса да, мамлекет аларды каржылоо менен ашыкча чыгымдарга дуушар болуп жатат.

Иш жүзүндө стационардык кызмат көрсөтүүлөргө альтернатива болгон бардык социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекет МСТнын алкагында гана жеткирүүдө. Бирок 2011-2015-ж.ж. аралыгында мамлекеттик бюджеттин жалпы чыгашаларында МСТны каржылоонун үлүшү эч качан 0,1% ашкан эмес. МСТны каржылоо көлөмүнүн динамикасы мамлекет социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү деинституционалдаштырууга, интернаттык кызмат көрсөтүүлөргө альтернатива болчу кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмегин кеңейтүүгө карата өз милдеттенмелерин аткарбаганын көрсөтүүдө.

2008-жылы МСТ механизмдин киргизгенден кийин Кыргыз Республикасы социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири спектрин жеткирүү багытында алгачкы кадамын жасаган. Муну менен өлкө стационардык социалдык мекемелердин советтик доктринасынын алкагынан чыккан. Майыптуулугу бар балдарды, чоң адамдарды, кары-картаңдарды мындай мекемелерде кармоо алардын коомго аралашуусуна тоскоол болуп, коомдун толук кандуу мүчөсү болуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыраткан. Муну менен катар эч кандай социалдык-экономикалык натыйжа бербей, мамлекеттик бюджетке да эбегейсиз чоң түйшүк болгон. 2008-жылдагы мыйзамдын алкагында КР Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлиги (ЭСӨМ) социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн жалгыз тапшырыкчысы бойдон кала берүүдө. МСТны ишке ашырууда кызмат көрсөтүүлөрдү алуучуларды төмөнкүдөй кылып бөлүштүрсө болот: турмуштук оор кырдаалда калган балдар жана үй-бүлөлөр (кароосуз жана камкордуксуз калган балдар: кароосуз, көзөмөлсүз балдар, жетимдер, социалдык жетимдер, жумушка тартылган балдар, аз камсыздалган үй-бүлөдө өскөн балдар, мектепке барбаган балдар, мыйзам бузган балдар, зомбулуктун курмандыгы болгон балдар, жаңжал, өзгөчө кырдаалдар зонасында жашаган балдар ж.б.); майыптуулугу бар балдар; майыптуулугу бар адамдар; кары-картаңдар; тобокелдик тобуна кирген адамдар (селсаяктар, зомбулуктун курмандыктары, табияттын жана социалдык соккулардын курмандыктары ж.б.). МСТ алкагында кызмат көрсөтүүлөр төмөнкүдөй типтер боюнча топтоштурулат: социалдык-тиричилик (жашаган жери, тамактануусу, кийим-кечеси, бут кийими ж.б.); социалдык-укуктук (документтерин калыбына келтирүү, кеп-кеңеш берүү, соттордо, тартип коргоо органдарында кызыкчылыктарын коргоо ж.б.); социалдык-медициналык (кан басымын өлчөө ж.б.); социалдык-психологиялык (психологдун консультациялары, анын ичинде жеке жана топтук кеп-кеңештер, өз ара жардам көрсөтүү топтору ж.б.); психологиялык-педагогикалык (логопеддин, дефектологдун консультациялары ж.б.). ***Ошентип МСТ аярлуу топко киргендерди жабык типтеги стационардык мекемелерге жаткырбастан коомго аралашуусуна жана турмуш шарттарын жакшыртууга багытталган социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн ар кандай түрлөрүнө өтө көп суроо-талапты канааттандырууда мамлекетке жардам берет.***

Социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүлөр. 189 социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүнүн 39% мамлекеттик, 51% мамлекеттик эмес, 10% жакыны муниципалдык болуп эсептелет. Мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөр стационардык болбогон социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү уюштурууда жана жеткирүүдө өтө маанилүү ролду ойнойт. Алар өлкөдө мындай кызмат көрсөтүүлөрдүн 72% жеткирет. Мамлекеттик жеткирүүчүлөр болсо, тескерисинче, стационардык – интернаттык социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн дээрлик 66% ишке ашырат. ***Дал ушул стационардык эмес социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү өнүктүрүүгө багытталган мамлекеттик саясатты эске***

алганда мамлекеттик эмес стационардык болбогон кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүү чараларын көрүү – бул мамлекеттин кызыкчылыгындагы иш. Муну болсо мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтип, мамлекеттик социалдык тапшырыкты жайгаштыруу жана ишке ашыруу жол-жоболорун өркүндөтпөстөн жасаганга болбойт. Бул болсо социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү алуучулардын күнүмдүк керектөөлөрүнөн жана ошол кызмат көрсөтүүлөрдү өнүктүрүү зарылчылыгынан улам чыкты – мамлекет кайсы жерде саясий ролду ойнойт, эмне үчүн жоопкерчиликти алат ж.б. Бирок мамлекет кызмат көрсөтүүлөрдү уюштуруу жана жеткирүү боюнча бардык милдеттенмелерди өзүнө алганга кудуретсиз. Мисалы, бүгүнкү күндө иштеп жаткан 77 мамлекеттик эмес социалдык кызмат көрсөтүүлөр борборун алмаштыруу үчүн мамлекетке жарым миллиард сомдон кем эмес каражат талап кылынат.

Мамлекеттик социалдык тапшырыктын экономикалык таасирин баалоо

Мамлекеттик саясаттын ар бир эле аспабынын экономикалык таасири төм. багытталыш керек: жыйынтык өнүгүүнүн максаттарына шайкеш келүүгө тийиш; алдыга коюлган максатка жетүүгө байланышкан элдик-чарбалык коромжулар азайтылыш керек; керектөөлөр менен мүмкүнчүлүктөр ортосундагы эң жакшы мунасага жетишилиш керек.

МСТ механизминин экономикалык эффективдүүлүгүн соңку пайданы ким алат деген көз караштан улам баалаш керек. МСТ механизм жайылтуудан пайданы биринчи кезекте социалдык саясат үчүн жооп берген жана аны ишке ашырууга мамлекеттик бюджеттен каражат сарптаган мамлекеттин позициясынан баалаш керек. Экинчиден, МСТ алкагында берилген кызмат көрсөтүүлөрдү алуучулардын позициясынан баалоо зарыл. Үчүнчүдөн, МСТнын аткаруучулары – мамлекеттик эмес уюмдардын, социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүлөрдүн позициясынан баалаш керек.

Үч тараптын кызыкчылыктарын эске алуу менен, экономикалык таасирдин факторлору таблицада көрсөтүлгөндөй болуп бөлүштүрүлөт. Бул таблицада ячейканын түсү фактордун кызыкдар тарапка тийгизген таасир даражасын көрсөтүп турат: кара – өтө күчтүү таасир, боз түс – орточо таасир; ак түс – чабал таасир.

Экономикалык таасир факторлорунун мамлекеттик социалдык тапшырык механизминин катышуучуларына тийгизген таасири

Фактор	Аяруу жарандар – кызмат көрсөтүүлөрдү алуучулар	Жалпысынан мамлекет жана коом	Социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү
Мамлекеттик каржылоого кошумча үчүнчү тараптын кызмат көрсөтүүлөрдү кошо каржылоосу, 20 пайыздан 40% чейинки көлөмдө			
Чыгымдарды 30 пайызга чейин азайтуу			
Атаандаштыкты күчөтүү, концентрация индексин азайтуу			
Социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүү (санды жана тизмекти кеңейтүү)			
Даректүүлүктү күчөтүү – эсепке алынбай калган 25 пайызга чейин керектөөчүнү аныктоо			
Кызмат көрсөтүүлөрдү алыскы аймактарга жеткирүү			
Кызмат көрсөтүүлөргө карата канааттануунун 10% чейин өсүшү			
Комплекстүү кызмат көрсөтүүдө административдик чыгымдарды 50% чейин үнөмдөө			

Үй-бүлөлөр үчүн кыйыр пайда: убакыт, киреше			
Мамлекет жана коом үчүн кыйыр пайда: келечектеги чыгымдарды үнөмдөп калуу, туруктуу өнүгүү			

Таблицадан көрүнүп тургандай, МСТ факторлору баарынан да көбүрөөк таасирди аярлуу жарандарга – кызмат көрсөтүүнү алуучуларга тийгизет – 6 фактор же 60 пайыз. 4 фактор же 40% мамлекет үчүн өтө маанилүү. Болгону 2 фактор же 20 пайызы кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүлөрдүн – кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөр (КМЭЖ) атынан МСТ аткаруучулардын өздөрү үчүн мааниге ээ. Бул болсо төмөнкүдөй тыянак жасоого жол ачат: ***МСТ механизми биринчи кезекте кызмат көрсөтүүлөрдү алуучулардын кызыкчылыгын көздөйт; экинчи кезекте мамлекеттин, үчүнчү кезекте гана кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирүүчүнүн жана тапшырыкты аткаруучунун кызыкчылыктарын көздөйт.***

1. Социалдык кызмат көрсөтүүнү бюджеттик мекемелер жеткиргенине салыштырмалуу анын каржылоосун 20-40% көбөйтүү. МСТ механизмдин киргизүү менен улуттук, жергиликтүү, муниципалдык деңгээлдерде социалдык кызмат көрсөтүүгө коомдук ресурстарды кеңири тартса болот. Бул КМЭЖ үчүн МСТны аткаруучу болуу укугуна ээ болууга өткөрүлгөн конкурстун шарттары менен камсыздалат. Ал шарттар боюнча КМЭЖдин өз ресурстарын мүмкүн болушунча мобилдештирүү жана тапшырыкты аткарууга бюджеттен тышкары кошумча каражаттарды тартуу, социалдык көйгөйлөрдү чечүү каралган. Болгондо да муну жергиликтүү деңгээлде, жамааттын көз алдында жасаган жеңил болот – Кыргыз Республикасынын жарандарынын басымдуу бөлүгү аярлуу топторго кайдыгер карабайт жана эгерде реалдуу долбоорду, реалдуу жыйынтыктарды көрсө, анда жардам берүүгө даяр турушат.

Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин (ЭСӨМ) атынан МСТны колдонуу практикасына берилген эксперттик баа көрсөткөндөй, МСТны аткаруу процессинде КМЭЖ тарткан кошумча каржылоо орточо 20 пайыздан 40% чейин болот. ЭСӨМ буюртмасы боюнча ар кайсы жылдары аткарылган МСТнын 10 долбооруна жасалган анализ көрсөткөндөй, мындай учурларда кошо каржылоонун орточо үлүшү 37% түзгөн. Башкача айтканда, МСТ аркылуу социалдык кызмат көрсөтүүгө мамлекет жумшаган ар бир миллионго КМЭЖ-аткаруучу кошумча башка уюмдардын каражаттарын тартып турган, же 370 миң сом көлөмүндө өз каражаттарын жумшаган. Муниципалдык деңгээлде аткарылган 11 МСТга жасалган анализ 20% көлөмүндө кошо каржылоонун үлүшүн көрсөттү. Долбоорлорду кошо каржылоонун нугизги булактары болуп төмөнкүлөр эсептелет: жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары (ЖӨБ), алар адатта имарат берет, же коммуналдык чыгымдарды, сатып алууларды жарым-жартылай же толугу менен төлөйт; бенефициарлардын ата-энелери же бенефициарлардын өздөрү тамактануу үчүн төлөйт, же анчалык кымбат эмес буюмдарды сатып алат; товарларды, кийим-кечени, техниканы сатып алган, ремонт жасаган жана кызмат көрсөтүү үчүн башка чыгашаларды төлөгөн демөөрчүлөр; ошондой эле уюмдардын маянасы, жол киреси боюнча чыгашаларды өзүнө алып, ыктыярчыларды тартып, имарат берүү менен долбоорлорду кошо каржылоого олуттуу салым кошкон КМЭЖ-МСТны аткаруучулар.

2. Чыгымдарды 30 пайызга чейин төмөндөтүү (коромжуларды азайтуу). Көпчүлүк кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөрдө (КМЭЖ) административдик жана кошумча чыгымдардын деңгээли мамлекеттик жана муниципалдык мекемелерге салыштырмалуу төмөн болот. Анткени КМЭЖ долбоордук ыкма принциби боюнча иштешет. Алар кошумча чыгымдарды долбоорлор арасында көбүрөөк эффективдүүлүк менен бөлүштүрөт, кызматкерлердин туруктуу чоң штатын күтүүгө муктаж эмес, убактылуу адистерди тартуу мүмкүнчүлүктөрү кеңири. Мындан тышкары кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөрдүн персоналынын эмгек акысынын деңгээли катуу регламенттештирилген эмес жана эрежеге ылайык, ушундай эле кызматтарды көрсөткөн мамлекеттик же муниципалдык мекемелерге

салыштырмалуу төмөн болот. Баткен облусунда МСТны жайгаштыруу жана мамлекеттик социалдык мекемени уюштуруу жолу менен жарым стационардык кызмат көрсөтүүнү уюштуруунун реалдуу мисалын карап көргөндө, КМЭЖ мамлекеттик социалдык тапшырыктын алкагында маяна боюнча эле 35% каражатты үнөмдөй турганы аныкталды. Себеби КМЭЖ штаты бир долбоордон экинчи долбоорго жеңил өтүп кете алат, кошумча социалдык кепилдиктерди жана кошумча акчаны талап кылбайт.

3. Адилеттүү атаандаштык үчүн шарт түзүү жана коррупцияга каршы туруу. КМЭЖдин мамлекеттик социалдык тапшырык долбоорлорунун конкурсунан катышуусу аларга атаандаштык чөйрөсүнүн шарттарында иштеп кетүү көндүмдөрүн берет. Конкурстан жеңип чыгуу үчүн келечектеги ишин так пландап, болжолдонгон чыгашалар сметасын сабаттуу түзүп, атаандаштарына салыштырмалуу өз артыкчылыктарын көрсөтө алуу зарыл. Мунун баары МСТ конкурстарын уюштургандарга социалдык келишимди мыкты аткара ала тургандарды тандап алуу, муну менен социалдык көйгөйлөрдү чечүүгө бөлүнгөн каражаттын натыйжасыз сарпталышын болтурбоого жардам берет. Иш жүзүндө 2010-жылдан 2012-жылга чейинки мезгил аралыгында МСТ аркылуу берилген социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн рыногунун концентрация индексинин мааниси түшүп кеткен. Бул болсо атаандаштык күчөгөнүнөн кабар берет. Ал эми 2012-жылдан 2014-жылга чейин атаандаштык деңгээли төмөндөгөн. Бул болсо КМЭЖ мамлекеттик социалдык тапшырык конкурстарына көп кызыкпай калганынан кабар берет. Буга биринчи кезекте мыйзамдардагы кемчиликтер себеп болгон. Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин ишине жасалган анализдин натыйжасында Коргоо кеңешинин эксперттик тобу 22 коррупциялык тобокелдиги бар 8 коррупциялык зонаны аныктап чыккан. Анын ичинде МСТ механизми да бар. Анткен менен МСТ жөнүндө мыйзамдын жаңы редакциясынын долбоорунда бул механизм, тескерисинче, максаттуу социалдык программаларды иштеп чыгуунун жана ишке ашыруунун, социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн бардык жол-жоболорунун ачык болушун камсыздоого жөндөмдүү. *“Мамлекеттик социалдык тапшырык жөнүндө” Мыйзамдын жаңы редакциясы атаандаштык чөйрөнү жакшыртат. Бул болсо МСТ алкагында ишке ашырылган социалдык кызмат көрсөтүүнүн сапатына оң таасир тийгизет. Коррупцияга бөгөт коюу менен МСТ жөнүндө мыйзамдын жаңы редакциясынын долбоору көптөгөн нормаларды камтыйт. Алар МСТны түзүү, жайгаштыруу жана аткаруунун бардык жол-жоболорунун толук ачык-айкын болушун талап кылат. Мыйзам долбоору мамлекеттик социалдык тапшырык программаларын иштеп чыгууга жана талкуулоого коомдун катышуусу, маалыматтар базасын жана МСТ боюнча атайын порталды түзүү, керектөөлөрдү аныктоо үчүн көз карандысыз экспертизаны тартуу, долбоордук сунуштарды баалоо, мамлекеттик социалдык тапшырыктардын аткарылышына мониторинг жана баалоо жүргүзүү боюнча нормаларды камтыйт. Жалпысынан ачык-айкындуулуктун бардык өңүттөрү мыйзам долбоорунда кеңири камтылган. Ошондуктан ал 34 барактан турат³.*

4. Социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүү (кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жана тизмегин кеңейтүү). 2016-жылы жарым стационардык кызмат көрсөтүүлөрдү аткарган 107 уюмдун ичинен 19% гана (20 уюм) мамлекеттик болуп эсептелет. Калганы муниципалдык (10 уюм, же 9%), же жеке (77 уюм, же 72%) менчик формасына ээ. Башкача айтканда, *Кыргыз Республикасынын эң аярлуу топторуна жарым стационардык кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирген уюмдардын үчтөн экисинин ишинин туруктуулугу МСТ болгонунан же болбогонунан тигил же бул даражада көз каранды.* Мамлекетке мындай борборлорду ачуу үчүн имаратка жана

³ Мыйзамдын колдонуудагы редакциясы 7 беттен турат, анткени анда толук эмес жерлери көп.

курулмаларга капиталдык чыгымдарды кошпогондо бери дегенде 77 миллион сом⁴ талап кылынмак. Эгерде имараттарды кошо турган болсо, бул сумма жарым миллиард сомго чейин жетет. Эгерде бүгүнкү күндө бул борборлор жабыла турган болсо, анда мамлекет дал ушул сумманы төлөөгө мажбур болот. Мындай көрүнүш мамлекет тараптан туруктуу каржылоо болбогон шартта пайда болот (анын ичинде МСТ механизми аркылуу). Ушуну менен бирге дагы бир тенденция байкалууда (ал Түп жана Жети-Өгүз райондорунда мындай борборлорду каржылоонун практикасына жүргүзүлгөн эксперттик изилдөөнүн жүрүшүндө аныкталган): донорлор жана ЭСӨМ борборлорду күтүү боюнча милдеттерди ЖӨБ органдарына жана жергиликтүү бюджеттерге жүктөп койгонго умтулушат. **Бул практика мыйзамсыз. Анткени КР Конституциясына ылайык, социалдык кызмат көрсөтүүлөр мамлекеттик маанидеги маселе болуп эсептелет жана аны чечүү жоопкерчилиги мамлекеттик органдарга жүктөлгөн. ЖӨБ органдары аларга мамлекет тарабынан ыйгарым укуктар берилген шарттарда гана борборлорду каржылай алат. Болгондо да ыйгарым укуктарды берүү финансы менен коштолушу керек.**

Социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмегин кеңейтүү тууралуу айта турган болсок, бул жерде мамлекеттик формасына караганда, МСТнын артыкчылыктары айкын көрүнүп турат. Анткени КМЭЖ мобилдүү, иш ыргагын оңой эле өзгөртө алат, жеңил кабылданат жана социалдык инновацияларды көчүрө алат. Мамлекеттик социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеги мамлекеттик реестр менен чектелген. Ал өзүнө 21 акысыз жана эки акыга кызмат көрсөтүүнү камтыйт. КМЭЖ көрсөткөн социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеги, анын ичинде МСТ аркылуу, эч чектелген эмес. Дал ушул КМЭЖ биринчилерден болуп прогрессивдүү, инновациялык кызмат көрсөтүүлөрдү, технологияларды жана методиканы киргизип келишет. Ушуну менен бирге бир бенефициарга кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы комплексин сунуштайт. Буга Балыкчы ЦДП мисал боло алат. Бул жерде социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн комплексине социалдык-тиричилик, социалдык-укуктук, социалдык-медициналык, социалдык-психологиялык жана башка кызмат көрсөтүүлөр камтылган.

Анткен менен өзгөчө МСТ бөлүгүндө социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүүдө ошол кызмат көрсөтүүлөрдүн туруктуулугу өндүү көйгөй бар. Колдонуудагы мыйзамдарда МСТны аткаруунун календардык мөөнөтү бир жыл менен чектелген жана көптөгөн негизделип калган, ийгиликтүү кызмат көрсөтүүлөр жана аларды жеткирген уюмдар аны улантып кетүүгө каражаты жок отуруп калууда. Мунун баары коомдо ошол кызмат көрсөтүүлөргө муктаждык көп жылдардан бери болуп келгенине карабастан болууда. Өз кезегинде мамлекет жыл сайын жаңы конкурс өткөрүп, жаңы жеткирүүчүнү издөөгө мажбур болуп турат. Бул болсо көпчүлүк учурда административдик коромжулардын өзүн актабай калуусуна алып келүүдө. Ошондой эле бул нерсе мамлекетти такыр эле бул кызмат көрсөтүүдөн баш тартууга түртүп жатат. Бирок бул кызмат көрсөтүүгө керектөө абдан жогору, атүгүл анын болбогону жарандардын айрым категориясынын өмүрүнө коркунуч жаратат. Кызмат көрсөтүүнү жеткирүү үчүн жоопкерчиликти ЖӨБ органдарына жүктөп коюу аракетин, жогоруда айтылгандай, мыйзамсыз болуп эсептелет.

“... белгиси бар мисал. 2013-жылы Караколдо “Кызыл жарым ай” коомунун жергиликтүү бөлүмүнүн күчү менен МСТнын алкагында селсаяктар үчүн башкалалоочу жай ачылган. Долбоор шаар мэриясынын жигердүү катышуусу жана кошо каржылоосу алдында ийгиликтүү ишке ашырылган. МСТ аяктагандан кийин мэрия жергиликтүү бюджеттеги каражаттын эсебинен борборду күтүү милдетин өзүнө алган. Бирок мамлекеттик ыйгарым укуктуу жана финансы ресурстарын бербестен жергиликтүү бюджеттен мындай каражатты чыгымдоону КР Эсеп палатасы акчаны максатсыз коротуу деп таап, башкалалоочу жай жабылган. Натыйжада 2015-2016-жылдары кышында бараар жери жок калган 12

⁴ Эксперттердин баасы жана учурдагы практикасы боюнча, 1-3 муниципалитеттин керектөөлөрүн канааттандырган жергиликтүү маанидеги жарым стационардык социалдык борборду күтүүгө кошо каржылоону жана капиталдык чыгашаларды эсепке албаганда болжол менен 1 миллион сом кетет.

селсаяк көчөдө тоңуп өлгөн. Бул өлүмдөрдү болтурбай коюунун эки жолу бар болчу: МСТны аткаруу мөөнөтүн узартуу аркылуу же Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлиги Каракол мэриясына ошол борборду каржылоо боюнча ыйгарым укуктарды берүү аркылуу.

Маселени чечүү жолдору МСТ жөнүндө жаңы мыйзам долбоорунда камтылган. Мыйзам долбоордун 8-беренесинин 13-14-бөлүгүндө программанын долбоору мамлекеттик социалдык тапшырыкты ишке ашырууга келишимди 5 жылга чейинки мөөнөткө түзүү мүмкүнчүлүгүн караштырат.

5. Социалдык кызмат көрсөтүүнүн даректүүлүгүн 25% күчөтүү, анын ичинде социалдык жактан коргоо программасы менен камтылбаган жарандарды аныктоо. Көп сандагы мисалдар МСТ чындап эле социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн даректүүлүгүн күчтөндүрө турганын, болгондо да аны социалдык өнүгүүнүн мамлекеттик системасы жете албай турган даражада күчтөндүрө турганын далилдеп жатат. Айрым бир учурларда МСТ социалдык кызмат көрсөтүүлөргө муктаж адамдарды аныктоо деңгээлин 100% чейин жеткире алат. Ал эми кызмат көрсөтүүнүн даректүүлүгүн орточо 25% күчтөндүрөт. МСТ аркылуу иштеген КМЭЖнын негизги артыкчылыгы – социалдык кызмат көрсөтүүлөргө муктаж болгон, бирок система аныктабаган адамдарды таап, аларга турмуш шартын жакшыртуу үчүн чыныгы мүмкүнчүлүк берүү жөндөмдүүлүгү.

6. Алыскы аймактарда кызмат көрсөтүүнү уюштуруу (мамлекеттик мекемени түзбөстөн керектөөчүгө социалдык кызмат көрсөтүүнү жеткирүү). Жарым стационардык социалдык кызмат көрсөтүүлөр КМЭЖ күчү менен, анын ичинде МСТ аркылуу Кыргыз Республикасынын тоолуу жана алыскы райондоруна жетип жатканы өтө маанилүү. Мындай кызмат көрсөтүүлөр борбордук жана тегиз жерлерди айтпаганда да, Нарын, Ат-Башы, Жумгал, Кочкор, Лейлек, Кадамжай, Тогуз-Торо, Аксы, Алай райондоруна жетип жатат.

“+” белгиси бар мисал. Лейлек районунун Тогуз-Булак айылдык аймагында социалдык тапшырык 20 “латенттүү” майыптуулугу бар баланы аныктай алды. Бул балдар тууралуу мамлекеттик социалдык коргоо системасы билген да эмес жана алар коомго аралашып, толук кандуу өмүр сүрүүгө эч кандай мүмкүнчүлүккө ээ болгон эмес.

“-“ белгиси бар мисал. Жети-Өгүз районунун Кызыл-Суу айылында муниципалдык реабилитациялоо борборун ачуу аркылуу майыптуулугу бар 180 бала жашаган жери боюнча реабилитациялоо боюнча социалдык кызмат көрсөтүүгө жетишти. Анткен менен жергиликтүү кеңештин чечими боюнча борбор жабылган. Анткени ага кеткен чыгашалар бюджеттик мыйзамдардагы талаптарга шайкеш келбейт деп табылган. Себеби жарым стационардык социалдык кызмат көрсөтүүлөр жергиликтүү өз алдынча башкаруунун эмес, мамлекеттин жоопкерчилигиндеги жана каржылоосундагы иш болуп эсептелет. Борбордун жабылуусу менен Кызыл-Суу айылдык аймагында жашаган майыптуулугу бар 180 бала реабилитациялык кызмат көрсөтүүлөрдөн ажырап, толук кандуу өмүр сүрүү мүмкүнчүлүгүнөн куру калышты. Алардын көбү, өзгөчө майыптуулугу оор балдар, арабада отурган балдар эми эч качан үйүнүн короосунан ары чыга албай калышат.

Аймакта МСТнын болгону же жоктугу адатта стационардык эмес кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүктүн болуп-болбогонун аныктайт. Бирок, ошону менен бирге бул процессте ЖӨБдүн да ролу айкын болуп турат. Мамлекет ЖӨБ органына аталган кызмат көрсөтүү боюнча ыйгарым укуктарды берсе, анда ЖӨБ кызмат көрсөтүүнү өз алдынча уюштуруп, же аны МСТ аркылуу КМЭЖге өткөрүп бермек. **Ошентип МСТ механизми КМЭЖдин көп бутактуу тармагына таянып, мамлекетке өтө аз каражат жумшап социалдык кызмат көрсөтүүнү Кыргыз Республикасынын булуң-бурчундагы муктаждарга жеткирүүгө жол ачат. Бул ыйгарым укуктарды ЖӨБ органдарына берген шартта ушул тапшырманы кыска мөөнөттө аткаруу мүмкүн болот.**

7. Социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн натыйжалуулугун жогорулатуу жана кызмат көрсөтүүлөргө канааттануунун 10% өсүшү. МСТ технологиясын колдонуу менен социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын чындап эле жогорулатуу

мүмкүн. МСТны аткаруучулардан алган кызмат көрсөтүүлөргө кардарлардын канааттануу даражасы орточо ушул эле кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекеттик жеткирүүчүдөн алган кардарлардыкына салыштырмалуу 10% жогору. КМЭЖ кызмат көрсөтүүнүн сапаты жана натыйжалуулугу боюнча социалдык жактан тейлеген бюджеттик мекемелер менен атаандаша ала турганы баалоодо белгилүү болду. Кызмат көрсөтүүлөрдүн натыйжалуулугунун көрсөткүчтөрүнө жана бирдей кызматтарды көрсөткөн уюмдарда аларга болгон канааттануунун даражасына жасалган салыштырма анализ төмөнкүлөрдү аныктады: кызмат көрсөтүүлөргө өтө ыраазы болгон КМЭЖ кардарларынын үлүшү бюджеттик мекемелердин кардарларынын үлүшүнөн орточо 15% ашат. Бюджеттик мекемелерден айырмаланып, КМЭЖде кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатына нааразы кардарлар болгон эмес. Ал эми бюджеттик мекемелерде мындайлардын үлүшү орточо 6% түзгөн.

“+” белгиси бар мисал. *Балыкчыда турмуштук оор кырдаалда турган балдарды реабилитациялоо боюнча мамлекеттик борбордун аракеттери менен таасирдүү жыйынтык болду: 10 жыл ичинде Балыкчы шаарындагы бир да бала балдар үйүнө жиберилген эмес. Борборго түшкөн бардык балдар же үй-бүлөсүнө кайтып барган, же асырап алынган.*

Анткен менен кызмат көрсөтүүнүн эффективдүүлүгү МСТ темасы керектөөлөрдү дыкат изилдөөнүн базасында түзүлгөн учурда гана мүмкүн болот. Колдонуудагы мыйзамдарда керектөөлөрдү аныктоо механизми сүрөттөлгөн эмес. Ошондуктан Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинин атынан жайгаштырылган МСТ тапшырыктын көрсөтүлгөн темаларынын актуалдуулугуна карата суроолорду жаратууда. Анткен менен Кыргыз Республикасында МСТны ЖӨБ органдарынын атынан жайгаштыруу практикасы колдонулуп келет. Ушуну менен бирге МСТ темасы жергиликтүү жамааттардын дыкат изилденген артыкчылыктуу керектөөлөрүнүн базасында түзүлөт.

“+” белгиси бар мисал. *Кыргызстандын мыйзамдары МСТ аркылуу уруксат берген кызмат көрсөтүүлөргө керектөөлөрдү аныктоодо муниципалдык деңгээлде 3000ден ашык киши, же ар бир муниципалитеттен 250 кызыкдар адам катышты (Чаткал жана Көк-Ой айылдык аймактарындагы 149 кишиден Кара-Көл шаарындагы 396 кишиге чейин). МСТ темасын тандап алуу эки этапта же эки деңгээлде ишке ашты. Адегенде жамааттын муктаждыктарын биргелешип аныктоо аркылуу чукул арада чечилиши керек болгон көйгөйлөрдүн тизмеси түзүлдү. Андан соң чогулуштар маалында жарандар көпчүлүк добуш менен эң маанилүү, курч турган көйгөйлөрдү тандап алышты. Социалдык чөйрөдө жамааттын муктаждыктарын биргелешип изилдөө, теманы тандоодо эки деңгээлдүү процесс тапшырыкчыга – ЖӨБ органына – кызмат көрсөтүү чындап зарыл же дал ошол көйгөй биринчи кезекте чечилиши керек деген ишенимди берет.*

Кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттарын сактоо, анын эффективдүүлүгүнө жетүү жана МСТ алкагында долбоорлордун натыйжалуулугун алуу мамлекеттик органда-тапшырыкчыда кызмат көрсөтүүгө мониторинг жана баалоо жүргүзүүнүн өнүккөн системасы болгон учурда гана мүмкүн. Ушуну менен бирге мониторинг жана баалоо адистердин күчү менен да жүргүзүлүп, бенефициарлардын пикирлери да эске алыныш керек. Ушул тапта Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлигинде мындай система жок жана аны түптөө министрликтин биринчи кезектеги милдети болуп эсептелсе да, министрликте жетиштүү финансы жана адам ресурстары болбогондуктан бул тапшырма аткарылбай жатат.

Маселени чечүү жолдору МСТ жөнүндө жаңы мыйзам долбоорунда бар. Мыйзам долбоордун 4-беренесине ылайык, МСТ чечилиши керек болгон, өзгөчө маанилүү социалдык көйгөйлөрдү аныктоодо жарандардын катышуусунун негизинде түзүлөт жана жайгаштырылат. 7-беренеге ылайык, социалдык көйгөйлөрдүн жана коомдук-пайдалуу максаттардын маалымат базасына кошуу үчүн жарандар жана уюмдар өз сунуштарын жиберүүгө укуктуу. Мыйзам долбоордун 8-беренесинин 4-пункту

ыйгарым укуктуу мамлекеттик органды же ЖӨБ органын МСТ программасынын долбоорун даярдоо максатында МСТ аркылуу жеткирүүгө мүмкүн болгон социалдык кызмат көрсөтүүлөргө карата калктын муктаждыгын аныктоо боюнча изилдөө жүргүзүүгө милдеттендирет. Коомдук пайдага ээ долбоорду ишке ашыруу тууралуу келишимди баяндаган 37-берене келишимге төмөнкүдөй олуттуу шарттарды кошууну талап кылат: коомдук пайдасы бар долбоорду ишке ашыруунун натыйжасында жетишилиши керек болгон максаттар жана көрсөткүчтөр; берилген гранттык каражаттар жана коомдук пайдасы бар долбоорду ишке ашыруу боюнча ошондой долбоордун аткаруучусунун ишин мамлекеттик тапшырыкчынын текшерүүсүнүн тартиби. Мыйзам долбоордун 11-беренесинин 4-пункту ыйгарым укуктуу органга мониторинг жана баалоону уюштуруу жана жүргүзүү боюнча чыгашаларды каржылоого жол берет (мамлекет тарабынан МСТны каржылоо үчүн бөлүнгөн суммадан 5 пайыздан ашык эмес).

Ошентип МСТ механизми кызмат көрсөтүүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу жөндөмдүүлүгүн көрсөтүүдө. Бирок бул үчүн бери дегенде эки шартты аткарыш керек. Биринчиден, реалдуу керектөөлөргө негизделген тапшырыктын темасын аныктоонун жаңы механизмин киргизүү; экинчиден, МСТны аткаргандан кийин анын жыйынтыктарына мониторинг жана баалоо жүргүзүү системасын киргизүү керек. Бул маселелер мамлекеттик социалдык тапшырык жөнүндө мыйзамдын жаңы редакциясынын долбоорунда гана толук кандуу чечилет. ЖӨБ органдарына ыйгарым укуктар берилген шартта гана кызмат көрсөтүүлөр ыкчам жана кеңири уюштурулушу мүмкүн.

8. Секторлор аралык социалдык көйгөйлөрдү комплекстүү чечүү жана административдик коромжуларды 50% чейин үнөмдөө. Экономикалык эффективдүүлүктү комплекстүү жана превентивдүү кызмат көрсөтүүлөрдү жеткирген, комплекстүү секторлор аралык социалдык көйгөйлөр менен алектенген борборлорго карата өлчөсө болот. Мисалы, үй-бүлөдөгү зомбулук көйгөйү мамлекет жана коом үчүн социалдык гана эмес, ошону менен бирге укуктук жана финансылык кедергисин тийгизет. Административдик чыгашаларды эсепке алганда, бул көйгөйлөр менен алектениш керек болгон мамлекеттик органдардын (бери дегенде Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлиги, ИИМ, Саламаттык сактоо министрлиги, прокуратура жана сот органдары) ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүсүнүн шарттарында социалдык көйгөйлөр жана алардын кесепеттерин болтурбоо менен МСТ аркылуу кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөр алектенген кырдаалды салыштырсак бул көйгөйлөрдү чечүү мамлекетке бери дегенде 2 эсе кымбатка турат.

9. Кызмат көрсөтүүлөрдү алуучулар жана алардын үй-бүлөлөрү үчүн кыйыр экономикалык пайдалар. Үй-бүлө мүчөлөрү үчүн кыйыр пайдалар төмөнкү факторлордун эсебинен пайда болот: майыптуулугу бар баланын ата-энесинин бош убактысы пайда болуп, аны киреше алып келе турган иш үчүн жумшай алышат; кызмат көрсөтүүнү алуучуну (баланы, майыптуулугу бар адамды) өзүнө өзү кам көрүү көндүмдөрүнө үйрөтүү – бул дагы ата-энеде же баккан адамда бош убакыт пайда болот дегенди билдирет; кызмат көрсөтүүнү алуучуну (баланы, майыптуулугу бар адамды) кесипке үйрөтүү, анын жардамы менен кызмат көрсөтүүнү алуучу үй-бүлөгө кошумча киреше алып келет; кызмат көрсөтүүнү керектөөчүгө жакындатуу, бул болсо үй-бүлөнүн ошол кызмат көрсөтүүгө жетүү үчүн жол киреге жана жашаган жери үчүн жумшаган каражатын үнөмдөйт; үй-бүлөдө чыңалууну азайтуу жана анын мүчөлөрүнүн эмоционалдык жана психикалык маанайын жакшыртуу, бул болсо эмгекке жөндөмдүүлүктү арттырат; үй-бүлөнүн абалына кыйыр таасирин тийгизген башка факторлор. Кыйыр экономикалык пайдалар бир кызмат көрсөтүүнү алуучуга айына 1000 сомдон 5000 сомго чейин болушу мүмкүн.

“+” белгиси бар мисал. Кара-Көлдө МСТнын алкагында майыптуулугу бар балдар үчүн реабилитациялык борбор ачылганда Нуркыздын ата-энеси аны борбордогу адистештирилген мекемеден Кара-Көлгө

каторушкан. Нуркыз зарыл болгон билимди жана көндүмдөрдү үйүнөн узабастан эле үйрөнүп жатканы үй-бүлөнүн жука капчыгы үчүн бир кыйла жардам болду. Нуркыздын апасы: “Эне катары кызымдын көңүлү ачылып, тигүүчүлүк кесипти өздөштүрө баштаганы, сабакты калтырбастан билим алып жатканы, өз кесибинин мыкты ээси болуу каалоосу пайда болгону мени абдан кубандырып жатат”. Нуркыз төрөлгөндө ден соолугу жакшы болчу. Бирок менингит оорусуна чалдыгып, тилден калган. Канчалык даарылашпасын, жыйынтык болгон эмес. Ата-энеси Нуркызды Бишкектеги адистештирилген мектепке жиберип, алты жаштан баштап 8-классты аяктаганга чейин кыз интернатта жашап келген. Нуркыз дайыма тигүүчү болууну эңсечү. Бирок үй-бүлөсү анын борбордо калып, билим алуусун улантууга шарт түзүп берүү мүмкүнчүлүгү болгон эмес. Нуркыз Кара-Көлдөгү реабилитациялык борборго которулгандан кийин эле үй-бүлөнүн материалдык абалы жакшыра түштү.

10. Мамлекет жана коом үчүн кыйыр экономикалык пайдалар. Мамлекет жана коом төмөнкү жагдайлардын таасири алдында кыйыр пайда алышат: кызмат көрсөтүүнү алуучуну жамааттын социалдык жана экономикалык өнүгүүсүнө тартуу менен анын дараметин жогорулатуу; үй-бүлөнүн материалдык абалы оңолуп, мунун натыйжасында социалдык төлөмдөр боюнча бюджетке жүк азаят; интернаттык мекемелерге жаткырылган балдардын, карылардын, майыптуулугу бар адамдардын саны азаят; өз жанын кыйган адамдардын саны азаят; интернаттык мекемелердин бүтүрүүчүлөрү арасында кылмыштуулуктун деңгээли түшөт; турак жайсыз калгандардын саны кыскарат; жамааттарда социалдык чыңалуу төмөндөйт; социалдык мамилелердин туруктуулугу жогорулайт; бюджет таңсыктыгы шартында социалдык кызмат көрсөтүүлөргө кеткен мамлекеттик чыгашалар эффективдүү башкарылат; калктын бийликке болгон ишеним артат жана реформаларды жүзөгө ашыруу үчүн чоң мүмкүнчүлүктөр пайда болот.

Кошумча. Социалдык жана саясий капиталдын өсүшү катары бийликтин ишине болгон канааттануу жана ишеним 15-20% өсөт. МСТ механизм киргизүү – бул социалдык өнөктөштүктүн жана коомдо социалдык мунасага жетүүнүн эң эффективдүү формаларынын бири. Коммерциялык эмес уюмдар жана бизнес катары кызмат көрсөтүүлөрдү мамлекеттик эмес жеткирүүчүлөр (КМЭЖ) жергиликтүү жамааттын социалдык көйгөйлөрүн чечүүдө бийликтин тең укуктуу өнөктөшүнө айланууда. Коммерциялык эмес уюмдарды жана бизнести коомдук конкурстарга катышууга жана МСТны ишке ашырууга кеңири тартуу менен “социалдык муктаждыктарга бөлүнгөн каражаттар туура эмес бөлүштүрүлдү”, “коррупция бар”, “мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылар жең ичинен иштерди бүтүрүп жатат” деген шектенүүлөрдү жокко чыгарат. МСТ механизм жайылтуу менен бийлик жана коом ортосундагы социалдык жоопкерчиликти адекваттуу кайра бөлүштүрүүгө жол ачат. Базар экономикасынын шарттарында социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногунда оператордун функциялары мамлекет үчүн анчалык зарыл эмес. Бул маселелерде мамлекеттин функциялары – укуктук базаны түзүү. Бул болсо белгиленген социалдык стандарттарга ылайык, конкурстун негизинде КМЭЖга социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү керектөөчүлөргө материалдык мүмкүнчүлүктөрүнө жараша, анын ичинде акысыз да жеткирүүгө шарт түзөт. МСТ механизм киргизүү – бул багыттагы реалдуу жана эффективдүү кадам болуп эсептелет.

Корутунду

Изилдөөнүн алкагында кырдаалды үйрөнүү төмөнкүдөй тыянак жасоого жардам берди: МСТ механизми мамлекеттин, бизнестин жана коомдук сектордун укуктук мамилелер системасында толугу менен орун-очок алат, Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик башкаруу саясатында ишке ашырылган бир нече жалпы узак мөөнөттүү тенденцияларга жана концепцияларга шайкеш келет. Тагыраак айтканда: социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү деинституционалдаштыруу концепциясына; мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр концепциясына; мамлекеттик-жеке өнөктөштүк, мамлекеттин бизнес жана коомдук сектор менен кызматташтык концепциясына.

Аталган концепцияларга ылайык, Кыргыз Республикасында социалдык кызмат көрсөтүүлөр рыногу түзүлгөн. Рыноктун катышуучуларынын ролу төмөнкүчө бөлүштүрүлгөн: аярлуу топ – турмуштук оор кырдаалда турган балдар жана үй-бүлөлөр, майыптуулугу бар балдар жана чоң адамдар, карылар, үйү жоктор, зомбулуктун курмандыктары ж.б. Булар социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн негизги алуучулары болуп эсептелишет. Анткен менен киреше, жакырчылык деңгээлдерине байланышкан объективдүү себептерден улам алар социалдык кызмат көрсөтүүлөр үчүн чөнтөгүнөн акча чыгарып төлөй алышпайт. Ошондуктан мамлекет саясатты аныктап, социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү каржылоо боюнча милдеттенмени өзүнө алуу менен, ошол кызмат көрсөтүүлөрдү акысыз жеткирүүгө кепилдик берет. Коммерциялык жана коммерциялык эмес бейөкмөт уюмдар, ошондой эле ЖӨБ органдары социалдык кызмат көрсөтүүлөргө болгон суроо-талапты аныктоодо мамлекетке жардам берип, ошол эле маалда жер-жерлерде социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн операторлорунун функциясын аткарыш керек. МСТ механизми бул өз ара мамилелер системасынын маанилүү бөлүгү болуп эсептелет жана Кыргыз Республикасынын булуң-бурчунда стационардык эмес социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү азыраак акча жумшап, көбүрөөк натыйжа бере тургандай уюштурууга жол ачат. 1-сүрөт социалдык өнүгүү чөйрөсүнө олуттуу экономикалык таасир тийгизүү менен калкка стационардык эмес социалдык кызмат көрсөтүү процессинде МСТ механизминин ордун жана ролун көрсөтө алат.

1-сүрөт. Социалдык кызматтарды көрсөтүү системасында МСТнын орду

